

Серія «Усі уроки»
Заснована 2010 року

Харків
Видавнича група «Основа»
2018

УДК 37.016+811.161.2
К71

Автори:

Косогова О. О., учитель-методист, учитель російської мови та світової літератури вищої категорії Борівської гімназії № 1 Борівського району Харківської області;
Муковоз Л. Г., учитель української мови та літератури вищої категорії Борівської гімназії № 1 Борівського району Харківської області

Рецензенти:

Голобородько Я. Ю., доктор філологічних наук, професор, член Асоціації українських письменників України;
Новиков А. О., доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови, літератури та методики навчання літератури Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка

Косогова О. О.

К71 Усі уроки української літератури. 10 клас. II семестр. Профіль — українська філологія / О. О. Косогова, Л. Г. Муковоз — 2-ге вид., доповн. та переробл. — Х. : Вид. група «Основа», 2018. — 415 [1] с. — (Серія «Усі уроки»).
ISBN 978-617-00-3464-9.

Навчальний посібник містить конспекти всіх уроків української літератури профільного рівня (профіль — українська філологія) для II семестру 10 класу які розроблено із урахуванням змін, здійснених Міністерством освіти і науки України. Серед них уроки текстального вивчення творів, позакласного читання, розвитку зв'язного мовлення, літератури рідного краю, тематичного оцінювання. Запропоновані розробки містять елементи нестандартних підходів, інтерактивних методик.

Для вчителів української мови та літератури загальноосвітніх шкіл, ліцеїв та гімназій, керівників методичних об'єднань, студентів філологічних факультетів педагогічних університетів.

УДК 37.016+811.161.2

ISBN 978-617-00-3464-9

© Косогова О. О., Муковоз Л. Г., 2018
© Корягін В. О., макет обкладинки, 2018
© ТОВ «Видавнича група «Основа», 2018

ІМПРЕСІОНІЗМ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ. ТВОРЧІСТЬ М. КОЦЮБИНСЬКОГО

УРОК № 66–67

Тема. Імпресіонізм творчості М. Коцюбинського, М. Черемшини, В. Винниченка. Риси модернізму в літературі

Мета: повторити вивчене про імпресіонізм та його основні ознаки; поінформувати про імпресіонізм творчості українських письменників М. Коцюбинського, М. Черемшини, В. Винниченка; вказати на особливості прояву напрямку в літературі, музиці, образотворчому мистецтві; розвивати вміння користуватися різними джерелами для пошуку інформації, аналізувати та систематизувати зібраний матеріал, навички самостійної роботи та роботи в групі, зв'язне мовлення; виховувати культуру спілкування, бажання вчитися та розвивати свій кругозір.

Теорія літератури: імпресіонізм.

Обладнання: мультимедійне забезпечення, картини художників-імпресіоністів, музичні твори композиторів-імпресіоністів.

Тип уроку: комбінований.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ Й МЕТИ УРОКУ

Слово вчителя

Свого часу імпресіонізм став художнім відкриттям, він органічно увійшов у структуру як уже існуючих, так і нових напрямів. Особливість його в тому, що він є ніби перехідним стилем, адже характеризується як останній, що пов'язаний з реалізмом, і перший, що пов'язаний з модернізмом. Імпресіонізм змістив кут зору на людину, в першу чергу представників напрямку цікавило внутрішнє життя особистості, неповторність і мінливість її душевної організації.

Риси імпресіонізму і сьогодні знаходимо у багатьох письменників, художників, музикантів. Чим же він так приваблював і приваблює до себе? Пошуку відповіді на це питання і присвяtimo наш урок.

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Бесіда з учнями

- ▼ Коли модернізм з'явився в Україні? Хто вперше проголосив маніфест українського модернізму?
- ▼ Назвіть основні напрямки модернізму.
- ▼ З яким із них ми вже ознайомилися? Вкажіть його особливості.
- ▼ Хто є представником цього напрямку? Назвіть твори письменника.

IV. СПРИЙНЯТТЯ ТА ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Слово літературознавцям

У «Словнику літературознавчих термінів» вказано:

Імпресіонізм — це художній напрям, заснований на принципі безпосередньої фіксації вражень, спостережень, співпереживань. Сформувався у Франції в другій половині XIX ст., насамперед у малярстві. Визначення походить від назви картини Клода Моне «Враження. Схід сонця» («Impression. Soleil levant», 1873). Наприкінці XIX ст. імпресіонізм поширився в європейському письменстві. Засновниками літературного імпресіонізму вважаються брати Гонкури. Виявився він також у творчості Гі де Мопассана, М. Пруста, К. Гамсуна, О. Уайльда, Р.Л. Стівенсона, А. Шніцлера, А. Чехова, І. Буніна, І. Анненського та ін.

Визначальні риси імпресіонізму

- зображується не сам предмет, а враження від нього («Бачити, відчувати, виражати — в цьому все мистецтво», — проголошували Едмонд і Жюль Гонкури);
- імпресіоністи орієнтуються на почуття, а не на розум;
- відмова від ідеалізації: ставлячи перед собою завдання зафіксувати реальні моменти, імпресіоністи найчастіше заперечували поняття ідеалізації й ідеалу, адже ідеал відсутній у конкретній реальності;
- часопростір ущільнюється і подрібнюється, предметом мистецької зацікавленості стає не послідовна зміна подій і явищ (фабула), не соціальний, логічно впорядкований історичний відрізок або період життя героя, а уривчасті фрагменти, відбиті у свідомості персонажа;

- герой імпресіоністичного твору цікавий не так своєю активністю, спрямованою на перетворення зовнішнього світу, як саме «пасивною» здатністю сприймати, реагувати на зовнішні збудники, бути носієм, навіть колекціонером вражень;
 - найпоширенішим жанром імпресіонізму стає новела. Український імпресіонізм на тлі західноєвропейського мав яскравіше лірико-романтичне забарвлення, що зближувало його (а нерідко й змішувало зовсім) з неоромантизмом та символізмом.
- Поетика імпресіонізму відбилася у творчості М. Коцюбинського, В. Стефаника, М. Черемшини, частково О. Кобилянської.

2. Слово літературним критикам

Імпресіонізм М. Черемшини

У західноукраїнській прозі кінця XIX — поч. XX ст. найбільш відомим оригінальним представником імпресіонізму був Марко Черемшина. Імпресіонізм охоплює і ранні поезії у прозі, і пізніші новели, риси напрямку зустрічаються практично у кожному творі письменника. Персонажі Черемшини живуть емоціями і почуттями, на першому місці — їхні враження. Дотримуючись поетики імпресіонізму, письменник зосереджує свою увагу на кольорових ефектах, фіксує погляд на зорових і слухових враженнях. Так, у повісті «Забобон» читаємо: «Панотець бере попід руку молодого вїйта, і оба ходять собі під парасолькою та й вихваляють челядь за її роботу, за розпалене личко черлене, за різьблені груди, що, гей мохнаті гусятка, проколюються крізь тоненькі білі сорочки, та за тоненький голос, що стелиться на запашне сіно разом із сонячним промінням і легоньким леготом підіймаєся над толокою та й лине понад лісами ід тим білим голубам, що забирають на крила дівочі та молодичині співанки і несуть їх у голубе небо».

Новелістика Черемшини характеризується типовим для імпресіонізму пейзажем, названим Ю. Кузнецовим «виражальним» — «це така картина природи, яка передає не так місце події, як настрої, переживання героя». Яскравим прикладом може слугувати пейзаж із новели «Бабин хід», за допомогою якого підкреслено страждання самотньої людини: «Потоки біжать нестримно стрімголов додолу, вижолоблюють гірські кременисті груди та й підстругують дорогу, що на худих гірських ребрах звисає враз з бабою, отік парубоцький пояс на старечім череві». Письменник розуміє важливість пейзажу, який поглиблює ліризм розповіді та драматизм її звучання, вводить читача у світ почуттів і настроїв персонажів та налаштовує на потрібний емоційний лад.

У прозі М. Черемшини зустрічаємо й інші характерні для імпресіонізму ознаки: суб'єктивна оповідь, зосередження уваги

на відтворенні переживань через чуттєві враження, відсутність сюжету у звичному розумінні, ущільнення часового простору.

Імпресіонізм М. Коцюбинського

М. Коцюбинський захоплювався творчістю західноєвропейських та скандинавських авторів, їхні твори надихнули письменника на створення зразків модерної літератури. У творах митця основна увага зосереджується на внутрішньому стані людини, на її переживаннях та емоціях. Тож не дивно, що після 1901 року провідним жанром своєї творчості письменник обирає соціально-психологічну новелу. Ю. Кузнецов, дослідник творчості М. Коцюбинського, зазначає: «Особливість стилю Коцюбинського, — і це має безпосередній стосунок до його імпресіонізму, — полягає в тому, що він, як правило, не змальовує раціональну сферу психіки людини. Психічний світ персонажів у Коцюбинського постає насамперед у зовсім іншому вимірі — емоційно-чуттєвому».

Творчість письменника тісно пов'язана з живописом імпресіоністів, він навіть жанр своїх творів визначає як акварель, образок, етюд. Письменник був переконаний, що «загальна кольорова стихія» сприяє «утворенню гармонійного цілого з психологією моменту дії».

Суттєвими ознаками імпресіоністичної новели М. Коцюбинського є ліризм і психологізм. «Психологічне в його творах стало не тільки важливим засобом зображення соціального, а й визначило характерні художні прийоми. Неабияку роль тут відіграли також інтерес письменника до наукових знань з психології, ряд обставин особистого життя, нахил до самоспостереження», — вважає Ю. Кузнецов. Для створення більш реалістичних картин письменник використовує зорові та слухові образи.

Вершиною імпресіоністичного письма М. Коцюбинського є новела «Intermezzo». У творі відсутній звичний сюжет, але можна говорити про наявність внутрішнього сюжету, в основі якого — зіткнення двох станів митця — втоми і зцілення. Форма подачі змісту — монолог, у якому ми «бачимо» картини навколишньої дійсності, відчуваємо стан героя, його внутрішні переживання і враження від почутого і побаченого. Якщо говорити про особливість творчої манери письменника, то це, за словами Євгена Федоренка, «тонка фіксація вражень, лаконічність вислову, глибокий ліризм, ритмічність та плавність мови, майстерність описів природи та глибинний психологічний аналіз». Тобто все це риси, притаманні імпресіонізму.

Імпресіонізм В. Винниченка

В. Винниченко прийшов у літературу на початку ХХ століття, коли письменники, не задоволені можливостями реалізму, шукали

нових шляхів осмислення і відображення дійсності. Та і читачі чекали чогось нового. Винниченко — дослідник людської душі, він прагне показати, чим вона живе, розкрити складність характерів персонажів, зрозуміти зумовленість їхніх учинків. Імпресіонізм став прикметною рисою романів письменника (*Записки Кирпатого Мефістофеля*», «*Чесність з собою*»). Саме психологічний аналіз думок та дій позитивних та негативних персонажів перебуває в колі інтересів автора. Імпресіонізм також виявляється у зорових деталях, контрастному зіставленні образів, емоційності, грі світлотіней, тонких психологічних рухах. Письменник цікавиться психологічним виявом егоцентричного індивідуалізму, у творчості посилюються біологічні та сексопатологічні мотиви.

Найкращі твори письменника написані надзвичайно майстерно, для імпресіонізму Винниченка притаманним є звернення уваги на зорові деталі, на рухи-рефлекси. Авторіві вдається на перший погляд нескладний сюжет загострити антитезами чи несподіваними зовнішніми ефектами.

3. Слово мистецтвознавцям

Імпресіонізм в образотворчому мистецтві

Імпресіонізм став важливим явищем у культурі Європи II пол. XIX ст. Назву напрямку дала картина Моне «Враження. Схід сонця».

Весною 1874 року Моне, Ренуар, Пісарро, Сіслей, Дега, Сезанн і Берта Морізо, знехтувавши офіційним Салонем, влаштували власну виставку в майстерні фотографа Надара. З 15 квітня по 15 травня 1874 р. в Парижі, на бульварі Капуцинів усі охочі могли ознайомитися зі 165 роботами 30 художників. Учинок, на той час просто небувалий, викликав неоднозначну реакцію, та й картини художників вражали незвичайністю. Критики в один голос стверджували, що роботи митців справляють враження відсутності смаку, незавершеності та неохайності живопису, що це «замах на справжнє мистецтво». Луї Леруа, маловідомий журналіст, бажаючи виразити свою зневагу до творчості молодих художників, обізвав їх «імпресіоністами». Але з його легкої руки назва прижилася.

Свої картини художники писали на пленері, тобто з натури, без підготовчих начерків. Основними жанрами їхньої творчості стали пейзажі та сцени з життя міста. Основною рисою картин імпресіоністів є ефект мерехтіння фарб, який досягався шляхом накладання фарб окремими мазками і використанням контрастних тонів на одній ділянці картини. Художники не торкалися гострих соціальних проблем, змальовували лише позитивні сторони життя — танці, перебування в кафе чи театрі, прогулянки в парках, на човнах, сцени

флірту, забав чи відпочинку. Життя, судячи з картин імпресіоністів, складається з приємного проведення часу, суцільне свято.

Заслуга імпресіонізму в живописі незаперечна. Він примусив по-новому осмислити значення кольору і відтінків, збагатив теорію мистецтва нестандартною технікою, сприяв оновленню художньої мови. Чудові твори видатних митців і сьогодні мають багатьох прихильників, і їхня техніка удосконалюється сучасними талановитими послідовниками цього напрямку. (Джерело: <http://5fan.ru/wievjob.php?id=81621>)

Імпресіонізм у музиці

Равелю, К. Дебюссі, М. де Фалья, Дж. Пуччіні, С. Скотту та ін. композиторам припали до душі основні постулати імпресіонізму. К. Дебюссі писав: «Займаються метафізикою, а не музикою... Не дослухаються навколо себе до нескінченного гулу Природи... Ось, на мою думку, новий шлях. Це мистецтво — вільне, іскристе, мистецтво вільного повітря, порівняне зі стихіями, вітром, небом, морем! Я тільки намагаюся виразити з найбільшою щирістю відчуття і почуття, які переживаю: інше мало для мене важить...» Імпресіонізм у музиці започаткував Дебюссі, яскраво представлений напрям і у творчості Равеля.

Ці композитори збагатили теорію і практику композиторської майстерності — мелодику, гармонію, оркестровку, форму. У їхніх фортепіанних та оркестрових п'єсах-ескізах передано відчуття від споглядання природи. «Звукові образи відтворюють багатство й різноманітність вражень від природи, що сприймається майже через усі органи чуття: слух («Вітер на рівнині» К. Дебюссі, «Гра води» М. Равеля), зір («Кроки на снігу» К. Дебюссі, «Відображення» М. Равеля), дотик («Мертве листя» К. Дебюссі), нюх («Аромати і звуки у вечірньому повітрі линуть» К. Дебюссі).

Характерною ознакою музики імпресіоністів є захоплено-гедоністичне ставлення до життя, що зумовило специфіку образності: найсуттєвішим є відбиття ледь відчутних психологічних нюансів, породжених спогляданням за навколишнім середовищем. Визначальним для імпресіонізму є культ насолоди від спостереження за швидкоплинністю перебігу музичних образів, за грою ніжних прозорих барв, світла й тіні.

На зміну багаточастинним симфоніям з їх динамічним розвитком прийшли симфонічні картини, ескізи, поеми, сюїти, інструментальні мініатюри статичного плану з акварельним забарвленням звукопису» («Енциклопедія сучасної України»).

Українські композитори також сприйняли нові віяння в музиці. Про це свідчать такі твори, як солоспіви «Айстри» М. Лисенка,

«В квітках була душа моя» Я. Степового; симфонічна поема «Ангел», фортепіанні цикли «Зоряні мрії», «Сторінки фантастичної поезії» Ф. Якименка; симфонічна сюїта «Елевзинські містерії» І. Рачинського; солоспів «В лісі», «Жаб'ячий вальс» В. Барвінського.

V. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ Й УЗАГАЛЬНЕННЯ ВИВЧЕНОГО

Постановка проблемного питання

У чому полягає різниця між реалізмом та імпресіонізмом?

Відповідь оформити у вигляді таблиці.

	Реалізм	Імпресіонізм
Навколишня дійсність	Відображено повно і достовірно, об'єктивно	Відображено фрагментарно і мозаїчно. Автор передає власні враження від побаченого
Характертворення	Враховується зумовленість соціальними та побутовими чинниками; типовий характер у типових обставинах	Кожна людина неповторна, індивідуальна її психіка, поведінка, ставлення до життя. Людину не можна передбачити
Пейзаж	Відтворений у деталях, несе інформацію про місце подій, епоху, суспільство	Звукові й зорові враження від споглядання, колористичні деталі
	???	???
	???	???

VI. ПІДСУМОК УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

Закінчити речення:

- «Сьогодні я вперше почув про...»
- «Сьогодні мені вдалося...»
- «Найбільше мені сподобалося повідомлення про...»

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

1. Повторити матеріал уроку.
2. Скласти питання для взаємоперевірки теми «Імпресіонізм».
3. Творча робота. Скласти рекламу імпресіонізму.
4. Для допитливих. Знайди цікаву інформацію про імпресіонізм у літературі й поділися з друзями та однокласниками.

УРОК № 68

Тема. Михайло Коцюбинський. Загальний огляд життя і творчості. Формування художнього світогляду М. Коцюбинського — від реалізму до модернізму

Мета: ознайомити учнів із життєвим і творчим шляхом письменника; розкрити еволюцію художнього світогляду митця від реалізму до модернізму; розвивати навички самостійної роботи при вивченні біографії письменника, вміння складати конспект прочитаного; виховувати патріотизм, любов до прекрасного, до свого народу.

Теорія літератури: новела.

Обладнання: портрет письменника, книжкова виставка його творів, презентація, художній біографічний кінофільм «Сім'я Коцюбинських».

Тип уроку: знайомство з особою письменника.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ Й МЕТИ УРОКУ

Слово вчителя. Перед вами портрет Михайла Коцюбинського. Його колоритний опис зустрічаємо у спогадах відомого співака Михайла Микиші: «Найбільше враження зробили на мене його великі, замріяні, глибоко проникливі очі. Він мав статну, вище середнього зросту фігуру; красивої форми, чисто, до блиску виголену голову, прекрасні вуса, які йому дуже йшли і прикрашували його обличчя. Одягнений був у білий, елегантно пошитий костюм. Взагалі в його постаті, одязі й манерах було стільки простоти, скромності і в той же час відбивалось якесь внутрішнє благородство і привабливість. Рухи його були скупі, жодного зайвого жесту, голос проникливий, прекрасного баритонового тембру, який запам'ятовувався і глибоко западав у серце. Від першої зустрічі з Михайлом Михайловичем у мене залишилось враження про нього як про надзвичайну, розумну, культурну, виховану людину». Ми поговоримо про те, яке ж враження від знайомства з особистістю письменника склалося у вас.

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Робота з таблицею

Заповнення лівої колонки таблиці — «Що я знаю про М. Коцюбинського». Праву заповнимо в кінці уроку.

Що я знаю про М. Коцюбинського	Що я дізнався (дізналася) нового про М. Коцюбинського на уроці

2. Перевірка домашнього завдання

IV. СПРИЙНЯТТЯ ТА ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

Ознайомлення з біографією письменника. Це може бути лекція учителя, опрацювання статті підручника чи учнівські виступи, презентація, перегляд художнього біографічного кінофільму «Сім'я Коцюбинських»

V. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ Й УЗАГАЛЬНЕННЯ ВИВЧЕНОГО

1. Робота з таблицею

Заповнення правої частини таблиці «Що я дізнався (дізналася) нового про М. Коцюбинського на уроці».

2. Тести до біографії М. М. Коцюбинського

- У якому місті народився майбутній письменник?
 - Київ;
 - Львів;
 - Вінниця;
 - Чернігів.
- Ким працював його батько?
 - Дрібним урядовцем;
 - військовим;
 - продавцем;
 - чиновником.
- У якому місті батька Михайла Коцюбинського у 1874 році призначили на посаду поліцейного наглядача?
 - Львів;
 - Барі;
 - Вінниця;
 - Черкаси.
- Після закінчення у 1875 році народної школи вступив до... духовної школи, так званої бурси:
 - Вінницької;
 - Київської;
 - Шаргородської;
 - Хмельницької;

5. Перший твір, вірш для дітей «Наша хатка», з'явився 1890 року друком у журналі:
А «Дзвінок»;
Б «Студент»;
В «Гудок»;
Г «Час».
6. 1891 року М. Коцюбинський склав іспит на народного вчителя і почав учителювати спершу в селі..., потім у селі Лопатинцях.

VI. ПІДСУМОК УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

Закінчити речення:

- Мене схвилювала...
- Я зрозумів (зрозуміла)...
- Мені вдалося...

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

1. Повторити матеріал за конспектом та підручником.
2. Прочитати новелу «Інтермецо».
3. Завдання творчого характеру. Напишіть есе «Моє враження від знайомства з особистістю М. Коцюбинського».
4. За бажанням. Скласти тести, літературний диктант чи кросворд за біографією М. Коцюбинського.

УРОК № 69–70

Тема. «Intermezzo» — яскравий приклад синкретизму творчої палітри М. Коцюбинського. Жанрова особливість твору: новела з ознаками «поезії в прозі». Нові художні принципи зображення героя — від знаковості сюжету до знаковості мікрообразу — його смислотворчої сутності, де панує слово та почуття персонажа, суб'єктивне бачення себе та навколишнього світу

Мета: ознайомити учнів із змістом новели «Intermezzo», жанровими особливостями твору; розвивати навички психологічного аналізу, вміння пояснювати символічні образи в новелі; виховувати розуміння ролі природи для підтримання душевної рівноваги людини.

Теорія літератури: імпресіонізм.

Обладнання: портрет письменника, текст новели, репродукції картин із зображенням польових пейзажів.

Тип уроку: комбінований.